

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022 (K 7/2022 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut (etäkuuleminen):

- yhdenvertaisuusvaltuutettu Kristina Stenman, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
- johtaja Tanja Auvinen, sosiaali- ja terveysministeriö
- johtaja Andreas Blanco Sequeiros, sosiaali- ja terveysministeriö
- neuvotteleva virkamies Anne-Mari Raassina, sosiaali- ja terveysministeriö
- lakimies Laura Terho, sosiaali- ja terveysministeriö
- johtava asiantuntija Reetta Siukola, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- edunvalvontapäällikkö Anne Perälähti, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
- puheenjohtaja Sari Kokko, Vammaisfoorumi ry

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Nelivuositain eduskunnalle annettavassa kertomuksessaan yhdenvertaisuusvaltuutettu käsittelee laajasti toimivaltaansa kuuluvia asioita ja antaa eduskunnalle suosituksia yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Sosiaali- ja terveysvaliokunta toteaa, että kertomuksessa nostetaan esimerkkien kautta esille tärkeitä vallitsevan oikeustilan vahvuuksia sekä käytännön soveltamistilanteissa havaittuja merkittäviä puutteita.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulevat yhteydenottomäärät ovat kasvaneet vuosittain merkittävästi, mikä voi osaltaan kertoa siitä, että syrjintä tunnistetaan aikaisempaa paremmin. Valiokunta pitää tärkeänä, että kasvaneet tapausmäärät otetaan huomioon valtuutetun toimiston resursoinnissa.

Valiokunnan lausunto StVL 7/2022 vp

Sosiaali- ja terveysvaliokunta keskittyy lausunnossaan erityisesti kertomuksen yhdenvertaisuutta sosiaali- ja terveyspalveluissa, vammaisten henkilöiden täysimääräistä osallisuutta ja yhdenvertaisuusvaltuutetun ihmiskaupparaportoinnin tehtävää koskeviin osiin.

Yhdenvertaisuus sosiaali- ja terveyspalveluissa

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa tunnistetaan sosiaali- ja terveydenhuollon merkittävä asema ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumisessa. Valiokunta on aikaisemmissa kannanotoissaan (mm. StVL 1/2022 vp) pitänyt yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta ongelmallisena sitä, että sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen laatu ja saatavuus vaihtelevat Suomessa alueittain. Vuoden 2023 alusta voimaan tulevan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen tavoitteena on kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja, turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveyspalvelut sekä parantaa palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta.

Kertomuksessa tuodaan esille myös eri vähemmistöryhmien ongelmat hyvinvoinnissa ja terveydessä. Valiokunta pitää tärkeänä, että sosiaali- ja terveyspalveluissa on osaamista eri vähemmistöryhmien kohtaamiseen riittävien, oikea-aikaisten ja laadukkaiden palvelujen turvaamiseksi. Valiokunta pitää tärkeänä yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksen suositusta siitä, että hyvinvointialueiden hyvinvointi- ja palvelustrategioissa tulee huomioida kattavasti yhdenvertaisuuslaki, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus (YK:n vammaisyleissopimus) ja muut yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon toteutumista tukevat säännökset.

Valiokunta painottaa myös kielellisten oikeuksien toteutumisen merkitystä sosiaali- ja terveyspalveluissa. Valiokunta pitää hyvänä kertomuksen suositusta siitä, että kielellisten oikeuksien toteutumista on seurattava hyvinvointialueisiin kohdistuvassa valtion ohjauksessa, erityisesti ruotsin-, saamen- ja viittomakielisten palvelujen osalta.

Kertomuksessa nostetaan esille myös yhdenvertaisuuden haasteet digitaalisissa palveluissa. Valiokunta toteaa, että sosiaali- ja terveyspalvelujen digitalisaation lisääntyessä riski palveluista syrjäytymiseen on erityisen suuri jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevilla. Valiokunta pitää yhdenvertaisuuden ja palvelujen saatavuuden turvaamiseksi erittäin tärkeänä, että digitaalisten palvelujen saavutettavuutta edistetään esimerkiksi selkokieliisyyteen ja kielen ymmärrettävyyteen panostamalla sekä varmistamalla, että palveluita tarvitsevilla on tosiasiallinen mahdollisuus käyttää niitä maksutta esimerkiksi julkisissa kirjastoissa käytettävissä olevilla laitteilla alueellinen yhdenvertaisuus huomioiden. Lisäksi digitaalisten palvelujen rinnalla tulee aina tarjota vaihtoehtoinen tiedonsaanti- ja asiointimahdollisuus. Valiokunta korostaa myös julkisen vallan vastuuta tukea haavoittuvassa asemassa olevien mahdollisuutta oppia ja ylläpitää digitaalisia taitojaan ja medialukutaitoaan sekä velvollisuutta tarjota palvelut yhdenvertaisesti niille, jotka eivät digipalveluja käytä.

Valiokunta toteaa, että koronapandemia on entisestään korostanut toimivan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän ja yhdenvertaisen palveluiden saatavuuden, saavutettavuuden, laadun ja vaikuttavuuden merkitystä. Valiokunta pitää välttämättömänä, että pandemian aiheuttaman hoitovelan purkamiseen osoitetaan riittävästi resursseja eriarvoisuuden kasvun hillitsemiseksi. Hoitovelan purkamisen lisäksi valiokunta pitää tärkeänä, että pandemian laajamittaiset vai-

Valiokunnan lausunto StVL 7/2022 vp

kutukset ihmisten hyvinvointiin ja mielenterveyteen tunnistetaan, mikä edellyttää panostuksia palvelujärjestelmään.

Valiokunta kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat ihmisryhmät, kuten ikääntyneet, lapset ja nuoret, vammaiset henkilöt ja vähemmistöihin kuuluvat, ovat kokeneet uudenlaisia haasteita tai aiemmat ongelmat ovat korostuneet pandemian aikana entisestään. Valiokunta pitää välttämättömänä, että esimerkiksi asumispalveluissa tehtäisiin varautumissuunnitelmia vammaisten henkilöiden ja ikääntyneiden terveyden ja turvallisuuden varmistamiseksi poikkeuksellisissa oloissa perusoikeuksien toteutumista turvaavalla tavalla.

Vammaisten henkilöiden asema ja oikeudet

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa keskeisessä osassa on YK:n vammaisyleissopimus. Valiokunta pitää myönteisenä havaintoa siitä, että vammaisten ihmisten oikeudet tunnistetaan yhä useammin. Toisaalta kertomuksessa tunnistetaan, että vammaissopimuksen soveltamisessa Suomessa on vielä paljon kehitettävää. Kertomuksen mukaan vammaiset henkilöt kokevat syrjintää erityisesti työelämässä, asumisessa, koulutuksessa sekä digitaalisissa palveluissa.

Valiokunta pitää kannatettavana kertomuksen suositusta siitä, että YK:n vammaisyleissopimuksen veloitteet kohtuullisiin mukautuksiin sekä ennakkollinen varautuminen vammaisten henkilöiden erityistarpeisiin kaikille sopivaa suunnittelua käyttäen kirjattaisiin yhdenvertaisuuslakiin. Koko väestölle tarjottavat palvelut tulee toteuttaa siten, että palvelut sopivat lähtökohtaisesti kaikille ja ovat myös vammaisten henkilöiden käytettävissä.

Samanaikaisesti on huolehdittava siitä, että vammaisilla henkilöillä on oikeus kohtuullisiin mukautuksiin ja erityispalveluihin yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Kertomuksessa kiinnitetään huomiota alueellisiin eroihin vammaispalvelujen toteutumisessa. Valiokunta korostaa kertomuksen suositusta siitä, että vammaispalveluiden siirtyessä hyvinvointialueille on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että alueilla on mahdollisimman yhtenäiset käytännöt. Tämän vuoksi valiokunta pitää välttämättömänä, että valmisteilla olevassa vammaispalvelulainsäädännön kokonaisuudistuksessa otetaan kertomuksen suosituksen mukaisesti huomioon vammaisyleissopimuksen sisältö niin, että sääntely turvaa yksilölliset, tarvelähtöiset palvelut vammaisille henkilöille.

Valiokunta korostaa kohtuullisten mukautusten ja riittävien tukipalvelujen merkitystä myös vammaisten henkilöiden työelämäoikeuksien toteutumiseksi. Valiokunta pitää yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kannalta tärkeänä, että vammaisille henkilöille ei luoda eriytyneitä työmarkkinoita, vaan heille tarjotaan tarvittavat tukitoimet, jotta mahdollisimman moni voi toimia tavallisilla työmarkkinoilla tai yrittäjänä. Erityisesti yhdenvertaisuusvaltuutetunkin tarkastelun kohteena olleet henkilökohtainen apu ja kuljetuspalvelut ovat keskeisessä osassa työelämäoikeuksien toteutumisessa.

Valiokunta yhtyy kertomuksessa esitettyyn näkemykseen siitä, että yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnilla on keskeinen merkitys, jotta lainsäädäntöä uudistettaessa voidaan turvata vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Kertomuksen mukaan vaikutusten arviointia vaikeuttaa vammaisia koskevan tilastotiedon puute. Valiokunta painottaa tietopohjan ja

Valiokunnan lausunto StVL 7/2022 vp

tiedonkeruun kehittämistarpeita sekä kertomuksen suositusta siitä, että rakenteellisten uudistusten tai muuten merkityksellisten hankkeiden kohdalla kiinnitetään erityistä huomiota vammaisvaikutusten arviointiin. Tämä edellyttää, että osaamista ja tietoa yhdenvertaisuudesta sekä yhdenvertaisuus- ja vammaisvaikutusten arvioinnista lisätään ministeriöissä.

Muut huomiot

Kertomuksessa kiinnitetään huomiota erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ulkomaalaisten ja oleskelulupaa vailla olevien henkilöiden oikeuksien toteutumiseen. Valiokunta pitää tärkeänä kertomuksen suositusta lapsen edun ja oikeuksien toteutumisesta ulkomaalaisasioissa. Valiokunta painottaa, että YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa vahvistetut oikeudet kuuluvat kaikille valtion lainkäyttövallan alaisille lapsille riippumatta esimerkiksi heidän kansalaisuudestaan, siirtolaisasemastaan tai kansalaisuudettomuudesta.

Kertomuksessa käsitellään myös ihmiskauppailmiötä eri näkökulmista ja nostetaan esille ihmiskaupan uhrien auttaminen. Valiokunta pitää tärkeänä kertomuksen suositusta siitä, että hyvinvointialueille tulee rakentaa toimivat menettelyt uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi, ja painottaa riittävän ohjaamisen ja ohjeistuksen tarvetta.

Kertomuksessa myös suositellaan, että ihmiskaupan uhrien turvallisesta ja tuetusta asumisesta säädettäisiin lailla. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2021 valmistuneen selvityksen (Selvitys ihmiskaupan uhrien turvallisesta ja tuetusta asumisesta, THL:n työpaperi 27/2021) tulokset eivät tue sitä, että ihmiskaupan uhrien asumispalveluista säädettäisiin erikseen. Selvityksen mukaan erillisen ihmiskaupan uhreja koskevan asumispalvelun sijaan tulisi olla saatavilla monipuolisesti erilaisia asumispalveluiden muotoja sekä asumisen tukemisen vaihtoehtoja, joita voidaan hyödyntää joustavasti yksilön kunkin hetken tarpeisiin vastaamiseksi. Selvityksessä annettiin useita suosituksia tilanteen parantamiseksi esimerkiksi ohjeistusten avulla. Valiokunnan sosiaali- ja terveysministeriöltä saaman tiedon mukaan ministeriössä selvitetään parhaillaan turvakoteja koskevan lainsäädännön ja kansallisten laatusuosituksen muutostarpeita sekä muiden asumispalvelujen kehittämistarpeita.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää,

että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto StVL 7/2022 vp

Helsingissä 1.6.2022

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Markus Lohi kesk
varapuheenjohtaja Mia Laiho kok
jäsen Pekka Aittakumpu kesk
jäsen Kaisa Juuso ps
jäsen Arja Juvonen ps
jäsen Terhi Koulumies kok
jäsen Hanna-Leena Mattila kesk
jäsen Ilmari Nurminen sd
jäsen Veronica Rehn-Kivi r
jäsen Minna Reijonen ps
jäsen Heidi Viljanen sd
varajäsen Ville Valkonen kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Sanna Pekkarinen